

**Slovenski prevodi Vorenčevih uvodnih latinskih
zapisov in dveh sorodnih besedil**

Prevedel Kajetan Gantar

**DICTIONARIUM LATINO = CARNIOLICVM [str. 2^a]
LATINSKO = KRANJSKI SLOVAR,**

čisto nov, z veliko skrbnostjo in z največjim naporom, ki pa je za učence zelo koristen, zbran iz različnih knjig, zelo pomnožen, obogaten in zajet in prilagojen rabi učeče se mladine, z lahko metodo in v tej novi izdaji tako razporejen in po vrsti tako urejen, da lahko do neke mere služi kot nadomestilo velikega Frisijevega slovarja, ali pa lahko velja celó povsem za novega in se lahko z njegovo pomočjo v kateri koli krščanski šoli prevaja na kranjsko in se uporablja v vsem, kar se najde po latinsko ali po nemško povedanega; in kar koli bi bilo treba izraziti po latinsko, se v njem z veliko lahkoto najde.

no^{ve} Bessedne Bugne, ali^u vseh^u sloh^u bessedy Bugne,

D^uICTIONARI^uUM

Latinsku = ^u

L^uATINO=CARNIOLIC^uUM,

~~et vice versa Carniolico-Latino~~ ^{citu} ^{no^{ve}} prorsus novum, magna Cura, et maximo quidem, sed studiosis utili labore ex diversis libris adè collectum, auctum, et locupletatum, et captum, ad usum Studiosa Ju^uventutis accomodatam, facili methodo, et novissima hac editione digestum, et ad ordinem ita quidem Conscriptum, ut tam magni Dictionarij Frisiani vicem aliquatenus explere, imò novum prorsus haberi, facile possit, et quibusvis Christianis Scholis, quidquid prope modum Latine, ac Germanice dictum occurrat, Carniolice reddi, et inseruire possit; et quaecunque Latina Consuetudini fuerint tradenda, inde facillime possint haberi.

Solertijsimis Typographis [str. 2^b]

Ko so naši spretni tiskarji, ki so že vrsto let prigovarjali k novi izdaji tega slovarja, spet in spet stali nad mano in me priganjali k že začetemu delu, sem se končno dal omehčati njihovim vztrajnim prošnjam in si dovolil naložiti to naporno breme na moja ramena.

Praestantijsimis, ornatijsimisque viris [str. 2^b]

Odličnim in uglednim možem, učenim učiteljem, zvestim in vrednim vsega spoštovanja, in mladeničem, ki nam vzbujajo najboljše upe, posveča in ponuja N:

Solertissimis Typographis nostris, qui novam hanc
Editionem multos iam annos usserant Dictionarij
huius, et denique instantibus, et inceptum opus solici-
tantibus; frequentissimis eorum precibus tandem expu-
gnatus, molestissimum hoc onus humeris meis imponi
sum passus.

Praestantissimis, ornatissimisque viris, doctissimis
Praeceptoribus fidelissimis plurimum Colendis, et
Juvenibus optima expectationis, consecrat, ac offert.

N:

Dedicatio [str. 3^a]

Posvetilo

Spoštovanemu N. in čuječemu N.
pošilja Frančišek mnogo lepih pozdravov

Novi slovar, ki je z mojo neotesano pridnostjo komaj dosegel novo obliko, išče varstvo in obrambo. In prosim, komu bi ga bolj primerno posvetil kot Vam, velecenjeni N., saj že dolgo časa okušam Vašo izredno naklonjenost do mene in do mojih: v hvaležnem spominu si vedno ponavljam, da tega nobena starost ne more uničiti. Toda čim večje so Vaše zasluge zame, tem bolj vznemirjeno sam pri sebi razmišljam, kako bi moglo nastati kako jasno dokazilo mojega vzajemnega čustva do Vas. Naj Vam to dokazilo nudi ta kranjski slovar, posvečen učeči se mladini in Vam poklonjen; ni vzroka, da bi še obširneje zavlačeval z naštevanjem njegove koristnosti. Dovolj bo, če omenim, da ta slovar ne bo koristil samo novincu, ampak tudi možem, ki so že nadpovprečno izvedeni v kranjskem jeziku. Zato sem prepričan, da Vam bo to papirnato darilce kar precej ugajalo; vsebuje tudi označene dolžine vseh besed. Zdaj Vas kar najbolj prosim tega, kar mi še edino preostaja – da bi to dokazilo mojega čustvovanja do Vas sprejeli z jasnim čelom in da bi bili meni in mojim še naprej naklonjeni. Bog pa, ki je vir in počelo vsega dobrega, naj s svojim božjim blagoslovom tudi v prihodnje spremlja vsa Vaša dejanja in vse Vaše poskuse. To svoje delo sem hotel pokloniti in posvetiti Vašemu preslavnemu imenu. Glejte, to darilo Vam poklanjam, Vi pa ga blagohotno sprejmite.

Dano v Ljubljani, dne ... meseca ... in leta ...

Dedicatio

Rexmo N: et vigilantissimo N:

Franc^{cus} S. P. D.

Novam penè formam rudi meâ industria adeptum
Dictionarium novum Intellare Patrocinium requirit.
At quæso, cui aptius illud Consecrauerim, quàm Tibi
Rexmè N: Nam iam à longo tempore expertus sum
singularem Vestram erga me, meosq: benevolentiam;
quam nulla vetustate delendam, gratâ semper recolo
memoriâ. Quò autem maiora sunt vestra in me me-
rita, è etiam magis sollicitè mihi Cogitandum puto,
qua tandem ratione publicum aliquod munus erga
vos affectus mei testimonium extare queat. Id
præfret præfens hoc Studiosæ Juventuti Consecratû,
vobisq: nunc dedicatum Carniolicum dictionarium, de
cuius utilitate non est cur hic pluribz differam. Suffi-
ciat, id non Tyronibz modo, sed viris etiam in lingua
Carniolica hand mediocriter versatis, quotidianum
præbere usum. Hinc munusculum hocce chartaceum
vobis, minimè ingratum fore confido; Continet etiam
in se adiectas omnium vocum quantitates. quod reli-
quum est; ut hancce affectus mei erga vos testi-
ficationem serena excipiatis fronte, mihiq: atque
meis favere pergatis, maiorem in modum rogo. Deus,
fons ille, et origo omnis boni, omnes actiones, et conatus
vestros divina benedictione sua etiam in posterum pro-
sequatur. Hunc autem laborem meum; celeberrimo Nomini
vestro dicare, et Consecrare volui. En illud Tibi offero;
Tu benignè suscipe munus. Dabam Labaci, die, mense
et anno.

Typographus Benevolo Lectori. S. P. D. [str. 4^a]
Tiskar blagohotnemu bralcu lep pozdrav

Glej, blagohotni bralec, tu imaš kranjski slovar, urejen po abecednem zaporedju. Sprejmi to novo delo z veselim in nasmejanim srcem! Želel bi, da bi se tega zavedal: to delo sem tako zasnoval, da bi bilo v korist drugim, predvsem pa seveda tudi meni samemu. Dela se namreč nisem lotil samo zato, da bi druge poučeval, ampak tudi, da bi uril lastnega duha. Delo izročam v branje samo tistim, ki si ga želijo. Vem, da se bodo našli ljudje, ki bodo moj trud obrekovali. Vedno je namreč tako, da je vse, kar koli ljudje počnejo, bodisi javno, bodisi zasebno, podvrženo spletkarstvu: obrekljivi jeziki niti božjim delom ne prizanašajo, takó ošaben je človeški razum. Mislim, da je težko vsem ugajati. Zato pa, če boste vi sprejeli moje delo in če se bo zdelo, da ste ga vi odobrili, potem bodo morali to delo tudi drugi šteti za vredno hvale, ko pa je bilo pohvaljeno od tolikih učenih mož. Seveda je v tem delu še mnogo, skoraj nešteto pomanjkljivosti. Kdo bi mogel vse zaobjeti, pa četudi bo napisal veliko knjig?

Tvoja naloga pa je, da si ta slovar nabaviš in ga potem, ko si ga nabaviš, marljivo uporabljaš, in da meni, ki sem ti storil uslugo, želiš vso srečo, da bi mogel v prihodnje tudi v zahtevnejših stvareh tvoja prizadevanja s svojo pomočjo in s svojim naporom tako podpirati in pospeševati, kot iz vsega srca želim. Lep pozdrav!

V Ljubljani, dne ... meseca ... leta ...

Typographus Benevolis Lectori. S. P. D.

En tibi Lector benignissime, dictionarium Carniolicum in ordinem alphabeticum videlicet, redactum. Accipe hunc novum laborem læto, et videnti animo. quod plane opus sic à me susceptum esse velim existimetis, ut alijs, et mihi in primis, usui quandoque futurum esse considerem. Non enim tam instruendorum aliorum, quam mei exercendi ingenij gratia id efficere aggressus sum. Ego non nisi volentibus hæc legenda trado. Scio namque futuros esse, qui labori meo detrahant. Ita enim fit, ut quæcumque mortales agant, sine privatim, sine publice, calumniâ subiacere certum sit: nec divinis operibus maledica lingua parcit, tantum sibi humanam arrogat intellectum. Difficile reor omnibus placere posse. Quare si opus meum à vobis acceptum fuerit, illudque probasse videamini, abesse non poterit, quin à tam doctis viris laudatum, laudandum quoque reliqui existiment. Multa verò, imò penè innumeraabilia desunt in hoc opere. quis enim univèrsa multis etiam queat comprehendere voluminibus.

Tuum deinceps est, ut dictionarium hoc tibi compares, comparato studiosè utaris, et mihi, qui tibi gratificatus sum, fausta, feliciaq; preceris, ut in posterum etiam in gravioribus studiis tua mea opera, et labore adjuvare, ac promovere, ut ex animo cupio, possim. Bene vale.
Labaci die , mense , et Anno.

**A Eterni Patris Vnigenito Jesu Christo Gratiae, et Veritatis fonti. [str. 5^a]
Edinorojenemu Sinu Večnega Očeta, Vrelcu Milosti in Resnice**

Po pravici bi me doletelo sramotno znamenje krivičnosti, če bi to, kar je Tvojega, o Dobri Jezus, dal komu drugemu. Vse reke tečejo v morje (pravi Pridigar, prvo poglavje), in od koder prihajajo, tja se vračajo. In ker je tudi iz Tebe, ki si neskončen Ocean, v katerem so skriti vsi zakladi modrosti in vednosti, pritekkel ta majhen, neznamen potoček učenosti in izobraženosti, ali je tedaj kaj čudnega, če se ponovno izliva v Tebe? Zatorej Tebi, modrosti Večnega Očeta, posvečam to svoje delo, kakršno pač je. Priznam, da je moje darilo ponižno, toda ravno zato, ker je ponižno, upam, da Ti bo všeč, zakaj Ti se oziraš na nizke in jih povišuješ: Luka, prvo poglavje.

Nikogar se to delo ne bo balo, če mu boš zavetnik Ti, ki imaš med vsemi prvo mesto, ki si začetek vsega vladarstva in oblasti: Kološanom, prvo poglavje. – Blagohotno se torej ozri iz najvišjega domovanja svojega neba na ta dar in na darovatelja, medtem ko ta novi slovar in samega sebe ponižujem pod Tvojo mogočno roko: Peter, peto poglavje.

†

Aeterni Patris Unigenito Jesu Christo Gratia,
et Veritatis fons.

Haud equidem injustitia notam effugerem, si quod Tuum est Bone Jesu alteri darem. Omnia flumina intrant in mare (ait Ecclesiastes, cap: j.) Unde exeunt, revertuntur. Quamobrem, dum à Te interminabili oceano, in quo omnes thesauri sapientia, et scientia sunt reconditi rivulus iste, qualis hic cumque sit doctrina, et eruditionis effluxerit, quid mirum, si ad Te de integro confluat? Tibi igitur, Aeterni Sapientia Patris, nostrum hunc, quicumque ille sit, dico laborem. Munus meum humile fateor, ex hoc tamen, quod humile, gratum Tibi futurum spero, cui proprium humilia respicere, et exaltare: Luc. cap: j.

At nemine labor hic sibi pertimescet, Te Patrono, qui in omnibus es primatum tenens, et caput omnis principatus et potestatis: Col: Cap: j. — Benigne igitur ex altissimo Calorum domicilio datum, dantemque respice, dum novum hoc dictionarium, meque ipsum toto corde sub potenti manu Tua humilia: Petr: Cap: 5.

Opozorilo bralcu

Slovanski jezik, iz katerega je izšel tudi kranjski, ima tako različna narečja, da je pogosto že v isti domovini med njimi velikanska razlika, ena pokrajina od druge pa se sploh popolnoma razlikuje. Zato je nemogoče, izdati vsemu ljudstvu skupno knjigo Evangelijev, ki bi se v vseh besedah v celoti nasmehnila vsem posameznikom. Čez staro knjigo, ki jo je objavil Tomaž, deveti ljubljanski škof častitljivega spomina, že dolgo poslušamo pritožbe, da je v njej mogoče brati mnogo hrvaških in dalmatinskih besed. Toda, kako naj se nadomestijo z drugimi, ko pa ni na voljo domačih?

Kranjski jezik je istega izvora kot hrvaški in dalmatinski, vendar se v mnogih besedah, in zlasti v narečju, od obeh razlikuje; poleg tega pa tudi ne premore toliko lastnih besed, da ne bi kdaj potreboval izposojenih. Nekateri se bodo spet pritoževali čez kake nemške besede. Toda kadar nam manjka lastnih besed, rajši uporabljamo te, ki smo jih že navajeni, kot pa hrvaške, ki so središču Kranjske povsem neznane. Malokateri Ljubljčan bo razumel besedo *jesér*, s katero Hrvatje označujejo število tisoč, zato se med ljudstvom rajši uporablja iz nemščine prevzeta beseda *tauszent*. Nihče od naših rojakov ne razume besede *dedizh*; človeka, ki podeduje, vseprek imenujemo *erbizh*, to, kar se podeduje, pa *erbshina*. Enako je z drugimi besedami. In takšne besede moramo šteti za domače, saj naša Kranjska ni sestavljena iz čistih Slovanov, ampak iz Germanov in Slovanov, ki pomešano prebivajo že od prihoda Slovanov v te kraje. Zato se je slovenski jezik v marsičem spremenil in prevzel od sosedov, česar ni imel sam na zalogi. Kadar so bile torej na izbiro poljubne besede, tedaj smo, kakor se pač vsako ljudstvo bolj veseli svojega kakor tujega, rajši uporabili ljudske besede, ki so v rabi tu v okolici Ljubljane, kot pa da bi uvažali tuje. Če pa si bo kdo, ki prebiva v mejnih predelih Kranjske, v soseščini Hrvaške ali Italije, zaželel besed, ki so bolj v rabi v njegovih krajih, si bo s pisalom zlahka popravil svoj primerek.

Medtem pa je treba glede branja upoštevati tole: Mnogo besed, ki jih Hrvatje in Dalmatinci izgovarjajo neokrnjeno, pravi Kranjci izgovarjajo skrajšano, to je z izpahom samoglasnikov. Za primer vzemimo besedo *prifhâl*, ki jo Dalmatinec izgovarja tako, kot se piše, Kranjec pa jo izgovarja z izpahom samoglasnikov in govori nekako *prfhl*, in to velja pri naših ljudeh kot znamenje uglajenosti. Vendar pa podobnih besed ne smemo pisati tako, kot se izgovarjajo: prvič zato, ker nekatere besede ponekod še zmerom obdržijo neokrnjeno izgovorjavo, drugič pa zato, ker nekaterih besed sploh ne bi bilo mogoče brati, če bi izpahnili samoglasnike, kot npr. *pèrvèrgèl*, kar pomeni privrgel [dodal]; če odstraniš samoglasnike, bo ostalo *prurgl*, česar ne boš mogel izgovoriti.

Zatorej pišimo tako, kot je narod navajen, izgovarjamo pa tako, kot je v deželi navada. In kadar opazimo krativec, pri izgovoru izpahnimo samoglasnik: to namreč označuje krativec, ki ga zapišemo tudi v predpredzadnjem zlogu.

Glede črkovnih znamenj v kranjskem jeziku opažamo tudi to, da so posebni razločki zlasti pri črkah *i*, *s*, *u*, ki se za različne glasove različno pišejo. Kadar nastopa črka *i* v vlogi samoglasnika, se piše preprosti (*i*), kadar pa preide v soglasnik in se združi z naslednjim samoglasnikom, se mora pisati nekoliko podaljšana (*ï*). Podobno je s črko (*u*), kadar ostane samoglasnik, (*u*) pa postane soglasnik. Največja pa je razlika med malim ali kratkim (*s*) in dolgim (*ſ*), ker se kratki (*s*) izgovarja blažje in mehkeje, dolgi (*ſ*) pa bolj ostro, kot npr.: beseda *sadét*, če se piše z malim (*s*), pomeni zadeti, če pa se piše z dolgim (*ſ*) *ſadét*, pomeni saditi. Beseda *sad* z malim (*s*) pomeni zad[aj], *ſad* z dolgim (*ſ*) pa pomeni sad. Enako se zgodi, če se črki (*s*) pridruži pridih. Zato *shalit* z malim (*s*) pomeni žaliti, *ſhalit* z dolgim (*ſ*) pa pomeni šaliti [se]. Toda, kako se morajo te in podobne besede izgovarjati, lažje razberemo iz smisla in

iz besedne zveze, kot pa iz pisave same. Kdor ni večč tega jezika, mu ne bo zadoščalo nobeno navodilo, kdor pa je večč, navodil sploh ne potrebuje.

[Vorenc je spremenil v latinskem besedilu Schönlebnove *Praemonitio ad Lectorem* le tisti začetni del, ki je v zvezi s prvo izdajo Hrenove in Čandkove knjige *Evangelia inu Lyftuvi* l. 1613 v Gradcu; nadaljnje Schönlebnovo besedilo je pustil docela neizpremenjeno, samo na koncu je dodal: *fruere lector, et vale*, tj. vzemi (rabi), bralec, in bodi zdrav. Slovenski prevod Vorenčevega začetnega latinskega besedila na str. 9^a se glasi:]

Opozorilo bralcu

Slovanski jezik, iz katerega je izšel tudi kranjski, ima tako zelo različna narečja, da je pogosto že v isti domovini med njimi velikanska razlika, ena pokrajina od druge pa se sploh popolnoma razlikuje. Zato je nemogoče, da bi za vse ljudstvo izdal skupen slovar, ki bi se v vseh besedah v celoti nasmehnil vsem.

Kranjski jezik je istega izvora kot dalmatinski in slovanski [slovenski?], vendar se od obeh razlikuje v mnogih besedah in zlasti v narečju; poleg tega pa tudi ne premore toliko lastnih besed, da ne bi kdaj potreboval izposojenih. Nekateri se bodo pritoževali čez nekatere nemške besede. Toda kadar nam manjka lastnih besed, bomo rajši uporabljali te, ki smo jih že navajeni. Malokateri Ljubljčan bo razumel besedo *jesér*, s katero Hrvati označujejo število tisoč, zato se med ljudstvom uporablja iz nemščine prevzeta beseda *tauschent*.

[Nadaljnje besedilo glej v prevodu Schönlebnove *Praemonitio ad Lectorem*, ki je v Vorenčevem slovarju na str. 9^{a,b} in, gotovo po pomoti, na str. 268^a.]

†

Praemonitio ad Lectorem.

Idioma Slavonicum, ex quo ortum est Carniolicum adeo varias habet Dialectos, ut in eadem saepe patria plurimum variet, et alia regionis pars ab alia totaliter difereat. Unde toti genti commune Dictionarium edere, qui in omnibus vocabulis ex integro omnibus arideat, impossibile est.

Eiusdem fontis est lingua Carniolica cum Dalmatica, et Slavonica, sed ab utraque tamen discedit in multis vocabulis, et potissimum in Dialecto; neque ita locuples est proprijs, ut non subinde mutuis indigeat.

Conque iam nonnulli de vocibus quibusdam Germanicis; sed haec potius iam usitata adhibere placuit in defectu propriorum. Rarus Labacensium intelliget vocem jeser, qua Croata numerum millenarium designant, et vulgo usurpatur ex Germanico desumptum

faufant:

Dedigh pro haerede positum nemo nostrum capit, cum passim haeredem nominemus erbigh, et haereditatem erbshina. Idem est de alijs. Et haec censenda sunt nativa, cum Carniola nostra non ex meris Slavis, sed Germanis, et Slavis jam inde a principio adventus Slavorum in has terras, mixtum habitantium cohaerent, unde in multis imutata est Slavica

lingua

lingua, et à vicinis traxit, quod non habebat in suo
penn. Cum ergo voces sint ad placitum, et quævis
gens, suo potius quam alieno delectetur, maluimus
hic circa Labacum usitatas vulgi voces usurpare,
quam peregrinas accersere. Si quis ad Carniolia Confi-
nia Croatis vicinus, vel Italici quæpiam apud suos magis
usitata optaverit, facile sibi exemplar suum calami
beneficio corrigere poterit.

Interim, et quo ad modum lectionis id observandum
est: Voces multas, quas Croata, et Dalmata integrè
pronuntiant, contractè et per vocalium elisionem
pronuntiant à veris Carniolis. Exemplum esto in
voce prishal, quam Dalmata sicut scribitur, eloqui-
tur, sed Carniolus pronuntiat; elidendo vocales, et
dicit quasi prshl, quod elegantia apud hanc gen-
tem tribuitur. Non debent similes voces ita scribi,
sicut pronuntiantur, tum quia aliqua apud aliquos
adhuc servant integram enuntiationem, tum quia
nonnulla si elisis vocalibus scriberentur, planè
legi non possent, v. g. pervergèl, quod sonat adjectivè,
si tollas vocales, manebit perurgl quod enuntiare
non poteris.

quare scribamus more gentis, loquamur more regi-
onis, et ubi observamus accentum gravem, elidamus
vocalem pronuntiando: hoc enim gravis etiam in
antepenultima positus denotat.

Illud-

Nota

Illud etiam quoad characteres in Carniolica lingua observatur, ut distinctio sit in tribus potissimum litteris, i, s, u, quae pro vocum diversitate diversimode scribuntur. Littera i cum vocalis officio fungitur simpliciter (i) scribitur, cum vero in Consonantem transit, et sequentem vocalem comprimit (ij) longiusculat scribi debet. Eadem est ratio de (u) quando manet vocalis, et (v) Consonans efficitur. Maxima vero distinctio est inter (s) parvum seu breve, et (S) longum, quia (s) breve mitius, et mollius pronuntiatur, ad vero (S) longum asperius, ut in exempli vox sadet, si scribatur cum (s) parvo significat attingere; si vero scribatur sadet cum (S) longo significat plantare. Vox sad cum parvo (s) sonat retro, cum longo vero (S) sonat fructum, sad. Idem accidit si littera (s) jungatur affixo hinc shalit cum parvo (s) significat contristare; at vero cum (S) longo significat joculari, shalit. Verum haec et similia non tam ex scriptione, quae ex sensu et connexionem vocum qua ratione pronuntiarum debeant, colliguntur. Et lingua hujus ignara nulla praecpta suffecerint, peritis vix ulla sint necessaria. suere lector, et vale.

**Obferuationes in ſcriptione, et Lectione Idiomatis Carniolicī. iuxta antiquos libros
Carniolicos, Croaticis, et Illyricos, ac Slauos. Slovenci. [ſtr. 6^b, 7^a, 6^a]
Opažanja glede pisave in branja kranjskega jezika v starih kranjskih, hrvaških,
ilirskih in slovenskih knjigah. Slovenci**

[Vorenčev (že Kastelčev?) prepis na str. 6^{a,b}, 7^a ima glede na izvorno besedilo v Kastelčevem *Nebeshkem Zylu* več dodatkov, takó že na koncu naslova: ac Slauos. Slovenci, več primerov pri črki C/K, novi črki F, G, razširjeno besedilo pri črki S itd.]

A. in **B.** Se vedno izgovarjata kot v latinščini in se nikoli ne spreminjata. Toda à, ó, in ú z naglasom se na koncu besede praviloma skrajšajo, npr. *Bogà, duhà*.

C. Se malo rabi, kajti namesto *C* se piše *Z* ali *K*, npr. *zaguvanje, zhebella, kadillu, kardelu*. Ravno tako se nekatere besede pišejo s *C*. Treba je pisati npr. *Christus, Cerkue*, in druge podobne besede, npr. *Cefſar, Capitan* itd.

D. Se nikoli ne spreminja in ne more stati namesto *T*, ker drugače bi spremenil pomen besede, kot npr. *dellu*, kar pomeni delo; če pa bi se pisalo s *T*, pomeni telo, *Tellu*; podobno je na koncu besede, npr. *Terd* pomeni trd, *Tert, Terte* (s črko *T*) pa pomeni trte.

E. Če je nad črko è krativec, se bere kot *ie*, npr. *grè*, kot če bi bilo napisano *grie*, pride. Z ostrivcem pa se é bere, kot če bi bilo napisano *ei*, npr. *vèzhnu*, večno.

F. Se nikoli ne spreminja. Tudi ne more namesto te črke stati *V*, kot v nekaterih drugih jezikih, kajti drugače bi beseda spremenila pomen, npr. *Fary* pomeni duhovniki, *Varý* pomeni varuj.

G. Se nikoli ne spreminja.

H. Se rabi zelo pogosto na začetku besede, sredi besede in na koncu besede, tako dajo je treba včasih v eni sami besedi trikrat zapisati, npr. *Hlapzhizh*; rabi pa se tudi v primerih kot *nuzh*, noč, drugače bi bilo *nuz*, korist.

I. Kratki *i* je samoglasnik, dolgi *j* je soglasnik, npr. *ima*, ima; *jutri*, jutri. Tudi *î* s takšnim naglasom zveni kot v italijanščini *vigne*, vinogradi, npr. *nîega*, njega. Podobno kot *ê*, npr. *preminên* [premenjen].

K. Se rabi pogosto kot nadomestilo za *C*, npr. *Krona, Kapa, Kamra*.

L. Na koncu besede se rabi kot nadomestilo za *V*, npr. *je pelal, je vstal, je dial*; vendar se izgovarja kot *u*, torej *je pelau*, itd. [Tega Kastelec v *Nebeshkem Zylu* 1684, 438, še nima!]

M. in **N.** Se nikoli ne spreminjata in se tudi zelo težko pišeta dvojno; izjema so le lastna imena, npr. *Joannes*.

O. ó ò Z naglasom se skrajša, kot npr. *gredó, gredò*, pridejo; drugače *gredo*, kar pomeni ponekod bruno, pri nas tram; ò s krativcem se komaj kdaj rabi.

Ph. Se ne rabi kot nadomestilo za *F*, razen v lastnih imenih, npr. *Philip, Joseph*.

Q. Se zelo redko rabi, razen *Buque, Cerque*; vendar se te besede praviloma lahko pišejo tudi s *K*. Zato se rabi *K* namesto *Q*.

R. Se nikoli ne spreminja.

S. Zelo velika je razlika med kratkim *s* in dolgim *f*. Kratki *s* se bolj blago izgovarja, dolgi *f* pa bolj ostro, tako da spremeni pomen besede, kot v primeru *sadet*, zadeti, z dolgim *f* pa *fadet*, saditi. – Podobno se zgodi, če se črki *s* pridruži pridih, tako da pomeni *shalit*, žaliti, z dolgim *f* pa *shalit*, šaliti [se]. V latinščini in italijanščini se na začetku in sredi besede praviloma vedno piše dolgi *f*, v našem jeziku pa ne.

T. Se nikoli ne spreminja; in se tudi ne more pisati namesto črke *D*.

V. Kadar opravlja vlogo samoglasnika, se piše *u*, kadar pa preide v soglasnik, se piše *v*, s tem da zaobseže tudi naslednji samoglasnik, npr. *ure*, ure, s soglasnikom pa *vre*, kar pomeni vreti.

X. Se ne rabi, razen v lastnih imenih, kot npr. *Xerxes*.

Y. Sredi besede se *y* izgovarja kot *i*, npr. *syn*, *lyst*, *sydat*. Izgovarja se podobno kot v italijanščini, npr. *vigne*, vinogradi. Npr. *nym* pomeni njim. Na koncu besede pa se *y* skrajša, npr. *sgony*, zvoniti; drugače *sgoni*, zvoniti[!]; *stoy*, stojiti; *stoi*, stojiti[!]

Z. Stoji v tem jeziku praviloma nemesto *C*, npr. *zegu*, *zhebella*. Včasih se *Z* dodaja *H*, npr. *nyzh*, nič, včasih pa tudi ne, npr. *konz*, konec. Če se beseda v ednini končuje na *-za*, mora imeti v množini *-ze*, npr. *diuiza*, *diuize*, ne pa *diuice*.

†

Observationes in Scriptione, et Lectione Idiomatis
Carniolici, iuxta antiquos libros Carniolicos,
Croaticos, et Illyricos, ac Slavos. Sloveni.

- A. & B.** Semper, uti in Idiomate Latino pronunciantur, & nunquam mutantur, sed a, o, et u cum accentu in fine dictionis ordinariè corrigitur: ut Bogà, Duha.
- C.** Est raro in usu, nam loco C. ponitur Z. vel K. ut Zagwanje, zhebella, Kadillu, Kardellu; nihilominus aliqua per C. scribenda sunt, ut Christus, Cerkue, & alia similia, ut Cessar, Capitan, etc.
- D.** nunquam mutatur, nec loco T. poni potest, alias mutaret sensum, ut Tellu, quod laborem significat; si vero per T. scribatur, significat, Corpus Tellu; idem est in fine dictionis, ut Tverd, id est durg, per T. ut Tert, Terte, significat vites.
- E.** Accentus gravis Supra è est, ac si esset ie: ut grè, ac si esset grie, venit: et è cum accentu acuto est, ac si esset ei, ut vèphnu, æternum.
- F.** Nunquam mutatur, nec huius loco, V. poni potest, uti in alio quodam Idiomate ponitur, alias significationem mutaret, ut Flarij, id est Presbyteri Varij, id est Cave.
- G.** Nunquam mutatur.
- H.** In principio, medio, et fine dictionis sæpius seruit, ita, ut aliquando in unica dictione serui poni debeat, ut Hlapz high; seruit etiam, ut nuzh, nox: alias nuz, utilitas.
- I.** j. brevis, est vocalis: j. longum, est consonans, ut jma habet; judri, cras. sed i cum tali accentu, forat, prout in Italico, ut vigne, vinea: ut nièga, ipsig; idem est cum è, ut preminèn.
- K.** Sæpiè accipitur pro C. ut Krona, Kapa, Kamra.
- L.** In fine dictionis accipitur loco V. ut je pelal, je vstal, je diul; tamen pronunciat, ut, u. je pelau, etc.

- I.** Nunquam mutantur, neq; facile dupliciter pronuntur, 7 exceptis proprijs Nominib; , ut Joannes.
- O.** *o* *o* Cum accentu Corripitur, ut *gredo*, *gredo*, ueniunt: alias *gredo*, trahem quid quosdam significat, apud nos traham: *o* Cum accentu graui uix est in usu.
- Ph.** Loco *F.* non est in usu, nisi in nominib; proprijs: ut *philip*, *Joseph*.
- Q.** vix est in usu, praeter *Buque*, *Cerque*, qua Verba etiam per *K.* ordinariè scribuntur, ideo est in usu.
- K.** loco *Q.*
- R.** Nunquam mutatur.
- S.** Maxima distinctio est inter, *s*, breue, et *ſ*, longum, quia *s*, breue mitig pronuntur: at uero *ſ*, longum, asperis, ita ut dictionis significationem mutet, ut in exemplo, *ſadere*, attingere, cum longo *ſ*, *ſadere*, plantare significat: sic *ſad*, retro, *ſad* uero fructum sonat. — Idem accidit, si littera, *s*, iungatur aspiratis, hinc *ſhalit* significat contristare; at uero cum *ſ*, longo significat *ſhalit*, joculari. In Idiomate Latino, et Italico in principio, et medio dictionis semper, *ſ*, longum ponitur, non uero in nostro.
- T.** Nunquam mutatur: nec potest poni loco *D.*
- V.** Cum vocalis officio fungitur scribitur, *u*. Cum uero in Consonantem transit, scribitur, *v*. et sequentem vocalem comprimit, et aliquando aliud significat, ut *ure*, horas; et per Consonantem, *ure*, significat bulire.
- X.** Non est in usu, nisi in Nominib; proprijs, ut *Xerxes*.
- Y.** *y*. in medio dictionis pronuntur, ut *i*, ut *Syn*, *lyot*, *Sydat* et sic sonat pariter, ut in Italico, *vigne*, *vinea*: ut *nym*, id est, illis. *y*. in fine uero dictionis corripitur: ut *Sgony*, *pulſat*; alias *Sgony*, *pulſa*: *ſtoy*, *ſtat*: *ſtoi*, *ſta*.
- Z.** Ordinariè loco *C.* in hoc Idiomate ponitur: ut *zegu*, *ſhebella*. 2. habet aliquando annexam *h*, ut *nyzh*, nihil: aliquando non, ut *Konz*, finis. nomen *za* in ſingulari, tunc in plurali habere debet *ze*: ut *diuiza*, *diuize*, et non *diuice*.

Pika ,, dvojičje :, vejica ,, podpičje ;, vprašaj ?, klicaj !, oklepaj (: :) se vedno rabijo tako kot v latinščini.

Lastna imena se pišejo tako kot v latinščini, razen nekaterih, kot npr. Bartholomaeus *Jerni*, Georgius *Juri* itd.

Punctum. Duo puncta : Coma, Lemicoma; signum
interrogationis ? signum admirationis ! & parentesis
(: :) claudatur, semper servantur, prout in Lati-
nitate.

Et Nomina propria scribuntur prout sunt in Latino,
praeter aliqua : ut Bartholomaeus *Jerni*, Georgius
Juri : etc.

**OBSERVATIONES In Lectione & Scriptione Idiomatis Carniolici juxta antiquos
Libros Carniolicos, Croaticos, & Ilyricos.**

[Iz knjige: Matija Kastelec: *Nebeshki Zyl*. V'Lublani v'tem leitù 1684, 437–439.]

**Opazanja glede branja in pisave kranjskega jezika v starih kranjskih, hrvaških in
ilirskih knjigah**

[Kastelčeve *OBSERVATIONES* ... doslej še niso bile prevedene v slovenščino, zato in za primerjavo z Vorenčevimi *Opaznji* v slovarju str. 6^{a,b}, 7^a, objavljamo tudi njih slovenski prevod:]

A. in B. Se nikoli ne preminjata, pač pa se *á*, *ó* in *ú* z naglasom na koncu besede praviloma skrajšajo.

C. Se zelo malo rabi, kajti namesto *C* se piše *Z* in včasih tudi *K*.

D. Ne more stati namesto *T*, kot npr. *tert*, *terte*, *trte*; drugače *terd*, *trd*.

E. Če je nad črko *è* krativec, je tako, kot da bi bilo *ie*, npr. *grè* kot bi bilo *grie*, *pride*. Če pa je *é* opremljen z ostrivcem, je tako, kot če bi bilo *ei*, npr. *vèzhnu*, večno.

H. Se zelo pogosto rabi na začetku, na sredini in na koncu besede, npr. *nuzh*, noč, drugače *nuz*, korist.

I. *i* je samoglasnik, *j* je soglasnik, npr. *ima*, ima, toda *jutri*, jutri. Tudi *î* s takšnim naglasom zveni kot v italijanščini *vigne*, vinogradi, npr. *nîega*, njega. Podobno je z *ê*, npr. *preminêh*, [premenjen].

K. Se pogosto uporablja za *c*, npr. *Kamra*.

L. M. N. Se nikoli ne spreminjajo.

O. Če ima *ó* naglas, se skrajša, npr. *gredó*, pridejo, drugače *gredo*, bruno; *ò* s krativcem se komaj kdaj rabi.

Ph. Kot nadomestilo za *F* se ne uporablja, razen v lastnih imenih, npr. *Ioseph*.

Q. Se zelo malo rabi, razen *buque*, *cèrque*, itd.

R. Se ne spreminja.

S. Dolgi *f*, npr. *sad*, sadež; drugače *sad*, zad[aj]. *sh* npr. *shalit*, šaliti [se], drugače *shalit*, žaliti.

T. Se ne more uporabljati namesto *d*, kot je že zgoraj omenjeno.

V. Kot samoglasnik je *u*, npr. *ure*, ure; drugače *vre* s soglasnikom, kar pomeni vre.

X. Se ne uporablja, razen v lastnih imenih, npr. *Xerxes*.

Y. Sredi besede se izgovarja kot *î*. Zveni podobno kot v italijanščini *vigne*, vinogradi, npr. *nym*, njim. *y* na koncu besede se skrajša, npr. *sgony*, zvoniti, drugače bi bilo *sgoni* [!], zvoniti! *Stojy*, stoji, *fe bojy*, se boji.

Z. Ima včasih dodano črko *h*, npr. *nyzh*, nič, včasih pa ne, npr. *konz*, konec. Kadar se beseda v ednini konča na *za*, mora imeti v množini *ze*, npr. *Diviza* *Divize*, ne pa *Divice*.

Pika „, dvopičje „, Vejica „, podpičje „, vprašaj „, klicaj „, in oklepaj () se vedno uporabljajo tako kot v latinščini.

Lastna imena se pišejo tako kot v latinščini, razen nekaterih, npr. *Bartholomaeus Ierni*, *Georgius Iuri*. itd.

Modus pronunciandi aliqua Nomina in Idiomate Carniolico. [str. 7^b]

Način izgovorjave nekaterih besed v kranjskem jeziku

[Iz knjige: Matija Kastelec: *Bratovške buqvice S. Roshenkranza*. Stiskanu u' Nem[shkim Gradzu 1678. Stiskanu u' Lublani 1682. V obeh izdajah str. 177; – kratek povzetek iz Schönlebnovih *Observationes* z izvornim Kastelčevim drugim odstavkom je Vorenc prepisal v slovar, str. 7^b, samo da je zadnji stavek Si diligens Lector ... napisal šele v dodatku na koncu str. 244^b.]

Zelo velika razlika med črkami *s, S*, ali *s, f, sh, fh*, med samoglasniškim *i* in soglasniškim *j*, med samoglasniškim *u* in soglasniškim *v*. To je razvidno iz pomena, kajti *sad* pomeni zad[aj], drugače *fad*, sadež. *sh, shalit*, žaliti, *fh, fhalit*, šaliti [se]. (*y*) se izgovarja na različne načine in ta črka je v kranjščini potrebna, npr. *gory*, gori, drugače *gori*, kvišku, *sgony*, zvon, drugače *sgoni*![], zvon.

Pri izgovorjavi nekaterih besed so zelo velike težave, npr. *Dianje*, dejanje: izgovarjati se mora kot v italijanščini *vigne*, vinogradi, *segno*, znamenje. Zato sem poskrbel za oznako *Dianie* s takšnim naglasnim znamenjem, ki naj ponazarja izgovorjavo.

*Modus pronunciandi aliqua Nomina
in Idiomate Carniolico.*

*Maxima differentia est in litteris, s, S, vel s, f.
sh, Sh; i. Vocali, et j. Consonante; u, Vocali, et v, Consonante.
Apparet ex significatione, nam sad, significat retro; alias
fad, fructus. sh, shalit, tristari. fh, fhalit, jocari.
(y) pronunciatur diversimode, et est littera necessaria
in Carniolismo, ut gory, ardet, alias gori, sursum.
sgony, pulsat, alias sgoni, pulsa.*

*In pronunciatione aliquorum verborum est maxima difficultas.
Verbi gratia, Dianje, acta, et deberet pronunciatio sonare
prout in Italico, vigne, vinea; segno, signum. Ac proinde
curavi signari, Dianie, tali accentu ad exprimendam
pronunciationem.*